

9. Hablemitoğlu Ş. Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893-1920) / Hablemitoğlu Ş., Hablemitoğlu N. – Ankara : Ajans-Türk. – 1998. – 402 s.
10. Юксель Г.З. Периодизация крымскотатарской журналистики начала XX века (1905–1941гг.) / Г. З. Юксель // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 42. – С. 249–253.
11. Duman H. Osmanlı-Türk Süreli yayınları ve Gazeteleri (1828-1928). / Duman H.– Ankara : Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2000. – С. 930.
12. Çapraz K. Kırım Tatar Türklerinde basın.Yüksek lisans tezi / Çapraz K. – İstanbul, 1990. – S. 27.

Норец М.В.

УДК 82-31

**ГЕНЕЗИС ШПИГУНСЬКОГО РОМАНУ: ВІД Р. КІПЛІНГА ДО Я. ФЛЕМІНГА**

*Анотація.* У даній роботі здійснюється намагання розглянути витоки і причини виникнення і еволюції шпигунського роману як окремого жанру у контексті історичних подій. Залежність літературного вектору від хронологічних змін світового політичного балансу не підлягає сумніву.

*Ключові слова:* шпигунський роман, Р. Кіплінг, Я. Флемінг, бондіана.

*Аннотация.* В работе предпринимается попытка рассмотреть истоки и причины возникновения и эволюции шпионского романа как отдельного жанра в контексте исторических событий. Зависимость литературного вектора от хронологических изменений мирового политического баланса не подлежит сомнению.

*Ключевые слова:* шпионский роман, Р. Киплинг, Я. Флемминг, бондиана.

*Summary.* In this work the sources and the reasons of appearing and evolution of the spy novel as a separate genre in the context of historical events are under consideration. The lower chronological level is the time of forming bipolar world, spreading the so-called spy mania and its penetration into all spheres of life. The upper level is determined by the serious changes in politics, economics and ideology. Nowadays has shown the possibility of achievement the successful negotiations, mutual searching for dialogues, peaceful coexistence. Accordingly, the subject of spy novels, the way of presenting and form, as well as ideological direction are changed. The protagonist of the spy novel is also not a stable unity. Started from the kind of a romantic hero, he is developing and the direction of his development is closely connected with the political historical background. One more interdependent criterion influencing the evolution of the spy novel is the surrounding where the main character finds himself. The rougher the surrounding is – the more cynical the protagonist becomes. The evolution of the main character goes side by side with the evolution of the spy novel genre.

*Key words:* spy novel, R. Kipling, Y. Fleming, bondiana.

**Постановка проблеми.** У цей час спостерігається стійкий інтерес до вивчення проблеми ідеологічного впливу на взаємні уявлення народів друг про друга. Відбиття даного явища в літературному світі не є актуальним й у сучасному світі, тим більше способи й методи «шпигунської» боротьби стали доступні широким масам у відкритій пресі.

**Ступінь вивченості проблеми.** Питання використання шпигунського жанру як інструмента ідеологічного протистояння рідко підіймається в дослідницькій літературі. Переважна більшість робіт закордонних авторів присвячено або загальним тенденціям ідеологічної боротьби, методам і способам маніпулювання суспільною свідомістю, або носять літературно-дослідницький характер. Істотне значення для даного дослідження мали спеціалізовані праці по вивченню творчості конкретних авторів шпигунських романів: Р. Кіплінга, Я. Флемінга й інших.

**Ціль дослідження** – показати, як, відгукуючись на животрепетні події міжнародного життя, шпигунські романи доповнювали загальний образ ворога, виступаючи специфічним знаряддям ідеологічного протистояння між Заходом і Сходом. Досягнення поставленої мети визначає рішення ряду завдань:

- зіставити історичні події з їхнім відбиттям у літературному світі
- вивчити ідеологічну складову кожної із протистоячих сторін у зазначений період часу.

Строго кажучи, у літературознавстві шпигунський роман вважається не окремим жанром, а одним з видів детектива - поряд з історичним, політичним, психологічним, іронічним та іншими.

Академічне визначення говорить: «Шпигунський детектив ґрунтується на оповіданні про діяльності розвідників, шпигунів і диверсантів як у військовий, так й у мирний час на «невидимому фронті»[2, 55].

За цими сухими рядками криються сотні книг і людей. Вишукані хитромудрі головоломки й простенькі базарні іграшки, шедеври на всі часи й агітки-одноденки. І їхні творці, у різному ступені наділені письменницьким дарунком, що сповідають різні естетичні, філософські, ідеологічні переконання.

Активно розвиватися шпигунський роман став з початку XX сторіччя. Звичайно, у літературі й колись нерідко зустрічалися «шпигунські мотиви».

Так, Гуллівер у Свіфта, у недобру годину потрапивши в гості до жителів Лилипутії, був прийнятий ними за вивідача ворожої держави Блефуску. У подібній ситуації виявився й герой вольтерівської «Історії подорожей Скарментадо», запідозрений «його татарською величністю» у шпигунстві на користь Папи Римського. Загадковими натяками на шпигунські інтриги напхані мемуари великого ловеласа Казанови. Часто звертався до цієї теми Дюма - шпигунством, наприклад, промишляли Міледі в «Трьох мушкетерах» й її син Мордаунт у романі «Двадцять років потому». Чарльза Дарнея, персонажа «Повести про два міста»

Диккенса, повісили, обезглавили й четвертували б як французького розвідника, не переконай присяжних у невинності бідолаха чудесна поява як дві краплі води схожого на нього Сидні Картону [1].

Провісником «шпигунської ери» у літературі часто називають виданий в 1821 році роман Джеймса Фенімора Купера «Шпигун, або Повість про нейтральну територію». Але все-таки викристалізуватися як самостійний літературний жанр шпигунський роман почав тільки на рубежі позаминулого й минулого сторіч, паралельно зі становленням «материнського» жанру - детективу.

Романтиці «плаща й кинджала» віддали данину багато визнаних корифеїв детективного жанру. Зростаюча напруженість у політичній обстановці, перша Світова війна і її наслідки, звичайно, до того спонукали. У написаних наприкінці 80-х - початку 90-х оповіданнях Конан-Дойля «Морський договір» й «Друга пляма» Шерлок Холмс допоміг британській контррозвідці розібратися з документами державної важливості. В 1915 році англійський дипломат, журналіст і прозаїк Джон Бакен написав шпигунського детектива «Тридцять дев'ять ступенів», який був пізніше екранізований Хічкоком. В 1924-м Агата Крісті опублікувала «Людина в коричневому костюмі», де вперше з'явився один з її постійних героїв - співробітник MI-6 полковник Рейс. У зрілу пору своєї творчості вона, крім трьох книг за участю полковника Рейса, напише ще два романи, які можна при бажанні класифікувати як шпигунські: «Агент «Н» або «М» й «Кішка серед голубів».

Шпигунські страсті залучали до себе й письменників, що перебували поза «детективним цехом». В 1901 році вийшов «Кім» Редьярда Кіплінга - книга, на думку деяких дослідників, що є першим шпигунським романом у чистому виді. В англійського прозаїка польського походження Джозефа Конрада є романи «Таємний агент» (1907) і «Очами Заходу» (1911).

Вітчизняний класик Олександр Купрін в 1906 році опублікував у журналі «Мир Божий» новелу «Штабс-капітан Рибников» - втім, скоріше психологічну, ніж шпигунську. В 1915-1916 роках Микола Брешко-Брешковський, прозваний «російським Дюма», вибухнув аж трьома шпигунськими детективами із красномовними заголовками: «Гадина тилу», «Ремесло Сатани», «У тенетах зрадництва». Даром переконання цей плідний літератор-багатоверстатник володів «на ять», інакше не одержав би на схилі віку місце в геббельсівському міністерстві пропаганди в Берліні...

Справжній розквіт шпигунського роману тривав з кінця 30-х до кінця 80-х. Друга світова і її переддень, затяжна холодна війна - все це відбилося в безлічі прямих і кривих літературних дзеркал.

Велика кількість випущених у СРСР в 30-80-х книг, так чи інакше, торкалися теми шпигунства, і їхніх авторів перерахувати, звичайно, немислимо. Адже вивідачів і шкідників ловили не тільки професійні контррозвідники, але навіть діти в книгах для дітей. Наприклад, у трилогії Анатолія Рибакіна «Кортік», «Бронзовий птах» й «Постріл», в оповіданні Рувима Фраермана, що так і називається «Шпигун», в «Долі барабанщика» Аркадія Гайдара, у повісті «Дядько Коля, Мухолов» Лева Кассіля [4].

Назвемо ще лише кілька творів, які з повним на те правом можна вважати шпигунськими романами, тобто ті, у яких сюжет будується навколо шпигунської інтриги, що стали класикою жанру. Це «Військова таємниця» Лева Шейніна (1943), «Смерть під псевдонімом» Миколи Атарова (1957), «Щит і меч» Вадима Кожевникова (1965) і вже згадувані нами раніше в цій рубриці повісті про резидента по прізвиську «Надія» Володимира Востокова й Олега Шмельова.

Юліана Семенова, творця безсмертного Штірлиця, нам все-таки хочеться поставити особіно. Він вибивався з неписаного канону вже тим, що залишав за «негативними» персонажами право на висловлення й на читацьку симпатію.

Ідейно ангажовані літератори, які опинилися по різні сторони бар'єра, були вартими один одного, і механізми емоційного накручування обивателя були дуже схожими. Найяскравіший приклад тому - твір Яна Флемінга. Карикатурні портрети росіян у романах й оповіданнях про Джеймса Бонда сьогодні викликають нестримний сміх по обидві сторони океану. А зовсім неправдоподібних деталей, поданих з абсолютною серйозною інтонацією, у літературній (не говорячи вже про кінематографічну) бондіані ще більше.

Джеймс Бонд затьмарив собою Шерлока Холмса й Пуаро, які щосили напружували "сірі клітинки", щоб знайти украдені коштовності або розслідувати вбивство. Герой Яна Флемінга особливо не замислюється - рішення приходять самі собою. Він живе у світі розкішних готелів й екзотичних островів, прекрасних жінок і великих ставок. Із шампанського віддає перевагу "Дом Периньон", з машин - "Бентлі" й "Астон-Мартін" [3, 204].

У Джеймса Бонда все найкраще, будь то жінки, сигарети або столове срібло. Якщо порцеляна, то англійський "Мінтон", якщо мед - то вересовий від "Фортнум і Мейсон".

Смак до розкішного життя Джеймс Бонд успадкував від свого творця, Яна Флемінга. Так само, як й авантюризм, і веселе-цинічне відношення до життя.

Чомусь вважається, що великий успіх купується ціною тяжкої праці й черги компромісів. Приклад Яна Флемінга стверджує зворотне: сильні, чітко усвідомлені бажання і яскравий темперамент - от що, в остаточному підсумку, принесло йому успіх і гроші. Ця людина все життя робила все що хотіла. Він нічого не боявся. Міняв професії, прихильності, жінок, залишаючись вірним тільки самому собі. Здається, Флемінг органічно був нездатний на насильство стосовно себе. Саме тому його скажений заряд енергетики й успадкував самий популярний герой ХХ століття.

Таким чином, художня «шпигунська» література показує найрізноманітнішу інформацію про даний час, його характери та особливості і виступає як метод формування взаємоуявлень її «супротивників» друг про друга.

**Джерела та література:**

1. Буало-Нарсежак Детективний роман. Класичний детектив: поетика жанру / Буало-Нарсежак. – Режим доступу : <http://detective.gumer.info/txt/bualo.doc>
2. Тамарченко Н. Д. Детективна проза. Поетика: Словник актуальних термінів і понять / Н. Д. Тамарченко. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 255 с.
3. Тамарченко Н. Д. Теорія художнього дискурсу. Теоретична поетика. Т.1. / Н. Д. Тамарченко, В. И. Тюпа, С. Н. Бройтман. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 204 с.
4. Хоста М. «Шпигунський роман» (Спроба короткого огляду) Шпіноманія. / М. Хоста, А. Верховський, О. Лапчинський. – Режим доступу : <http://spymania.narod.ru/articles/spynovell.htm>

**Рустемов О.Д.****УДК 821.161.1****ГУМАНИСТИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ СОВРЕМЕННОЙ  
НАУЧНО-ФАНТАСТИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ БРАТЬЕВ СТРУГАЦКИХ**

*Аннотация.* В статье рассматривается специфика жанра научной и социальной фантастики, использующей приемы расширения действительности. На примере романа Курта Воннегута "Бойня номер пять" исследуется возможность отражения абсурда и бессмысленной жестокости войны сквозь призму бредовых состояний человека, которые автор выстраивает в стройную систему. Основное внимание в работе сфокусировано на произведениях братьев Стругацких, представляющих собой литературоведческий интерес с точки зрения особых приемов отражения окружающей действительности и поиска положительного героя во второй половине XX-го в.

**Ключевые слова:** Братья Стругацкие, Курт Воннегут, Бойня номер пять, расширение реальности, магическая реальность, абсурд, Дрезден, Демигург.

*Анотація.* У статті розглядається специфіка жанру наукової та соціальної фантастики, в якій використовуються прийоми розширення реальності. На прикладі твору Курта Воннегута досліджується можливість відображення абсурду і безглуздої жорстокості війни крізь призму маячних станів людини, які автор, однак, вибудовує в струнку систему. Аналізу піддаються також дві фантастичні повісті братів Стругацьких. Ці твори представляють собою літературознавчий інтерес з точки зору особливих прийомів відображення навколишньої дійсності і пошуку ідеальної людини в другій половині XX-го ст.

**Ключові слова:** брати Стругацькі, Курт Воннегут, Бійня номер п'ять, розширення реальності, магічна реальність, абсурд, Дрезден, Демігург.

*Summary.* The article discusses the specifics of the genre of science and social science fiction that using extension methods actually allow authors more widely and boldly to consider some of the problems of society. Basically, these techniques can be regarded as an element of the game, so widely used in the literature of post-modernism. The analysis is based on the material of the Strugatsky brothers. One of the seminal works of the Strugatsky brothers in the format of a social fiction novel "Burdened by evil or forty years later", written in the years 1986-1988, and first published in 1989 is a novel of two scene composition. Stories do not intertwine, but are working on a unified concept of the novel, his main philosophical ideas, which can be reduced to a single formula - find a man. On the example of the work of Kurt Vonnegut, investigated the possibility of reflection of the absurd and senseless brutality of war through the prism of delusional states of the person, what the author, however, is building a harmonious system. Analyses are also two fantastic novels by the Strugatsky brothers. These works are literary interest for the special techniques of reflection of reality and finding the perfect person in the second half of the XX-th century.

**Keywords:** Strugatsky brothers, Kurt Vonnegut, Slaughterhouse-Five, the expansion of reality, the reality of magic, absurdity, Dresden, the Demiurge.

**Постановка проблеми.** Фантастика на переломе епох, в такому ракурсе можна говорити про великому корпусі произведень сучасної прози до котрим належить творчість багатьох авторів перебудовного і пост перебудовного періоду. В більшій своїй частині ця література во багатьох зберігає інерцію радянської партійної ідеології. В ній ще досить чітко проходять водорозділи між "нашим" і "не нашим", але перископи особливої естетики, притаманній цьому жанру, вже намагаються розглядати щось людське, щось цінне в чужому, раніше забороненому. Розглядати і оцінити, спробувати на собі цінності інших світів, допустити чи ні їх до себе, чи ні самим, на "околосвітлової" швидкості устремитися в космічні глибини культури, котра довгого часу була антиподом культури домашньої, радянської?

**Ціль даної публікації** – розглянути риси нової естетики, нових культурологічних орієнтирів в произведениях братів Стругацких періоду кінця 80-х – 90-х рр. в порівнянні їх з произведениями тих же авторів періоду хрущовської "оттепели" ХХ-го століття. В цій зв'язі представляється необхідним визначити критерії оцінки зміщення, як і саму парадигму змін, традиційних світоглядних рівнів російської літератури і того нового, що було прийнято, обдумане і оброблене в прийомах літератури в форматі науково-художньої фантастики. До жаль сучасне літературознавство обійшло увагою цю область художньої мовності в силу не збігання реальностей – земної і інопланетної.

Традиційно фантастика сприймалася як двурівневий жанр розважальної, пригодницької літератури, використовуючої такі потужні художні засоби, як моделювання іншої, неземної чи міфологічної реальності, в якій знаходить місце відображення болючих аспектів сучасної